

บทวิจารณ์หนังสือ

พุทธปรัชญากับญาณวิทยาเขียนโดย ศ.ดร.สมภาร พรมทา

พระครูนิวตฺตฺ์ประชากร (ก้าน ฐิตกุสโล)¹

1. บทนำ

เนื้อหาในหนังสือนี้มี 7 บท ประกอบด้วย บทที่หนึ่ง ความเชื่อ ความรู้ ความจริง บทที่สอง อาณาเขตของความรู้ บทที่ สาม แนวคิดทางด้านญาณวิทยาของพุทธศาสนา บทที่สี่ ปัญหาของประสบการณ์นิยม บทที่ห้า ปัญหาของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ บทที่หก บทบาทของประสาทสัมผัสในทัศนะของพุทธศาสนา บทที่เจ็ด ความรู้ก็บังริยธรรม

2. สรุปประเด็นเนื้อหาในหนังสือ 7 บท

2.1 บทที่หนึ่ง ความเชื่อ ความรู้ ความจริง

สรุปเนื้อหาในบทที่นี้ได้ว่า ความเชื่อความรู้ และความจริง 3 คำนี้ภาษาอังกฤษใช้ว่า Believe, knowledge และ truth ความเชื่อความรู้ ได้ความจริง เป็นปรากฏการณ์ในโลกธรรมชาติ ก่อนที่จะมีภาษา ก็มีสิ่งเหล่านี้อยู่แล้ว ความเชื่อ ที่ได้รับการพิสูจน์ แบบเดียวกันนี้ ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ก็กลายมาเป็นความรู้ ความเชื่อและความรู้ ในสภาพที่ภาษา ไม่มีนี้ยาก แก่การถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น ถ่ายทอดได้เหมือนกัน แต่ลำบากกว่า ความรู้นั้น ว่าไปแล้ว ก็คือความเชื่อ ที่ได้รับการตรวจสอบว่าใช่ เป็นเช่นที่เชื่อจริง ในวงการปรัชญาตะวันตก มักพูดกันว่า knowledge is justified Belief. ซึ่งใจความกับที่พูดข้างต้นว่า เมื่อใดที่ความเชื่อได้รับการตรวจสอบแล้ว ไม่ว่าจะออกมาอย่างไรก็เป็นความรู้

ความจริงนั้น ต่างจากความรู้ตรงที่ ความรู้คือความเชื่อที่ได้รับการตรวจสอบ ส่วนความจริงนั้นบางอย่าง เป็นคุณสมบัติของข้อความเหมือนความรู้ แต่บางอย่างไม่เกี่ยวกับภาษา คือความรู้เป็นคุณสมบัติของข้อความ ส่วนความจริงเป็นได้ทั้งคุณสมบัติของข้อความและสิ่งของ หรือปรากฏการณ์ อันที่จริง ความรู้ก็เป็นคุณสมบัตินอกภาษาได้ ที่กล่าวว่าความรู้เป็นคุณสมบัติ ของข้อความ เรามักหมายถึงเอาความรู้ ที่ศึกษาค้นคว้าหากันอยู่ในวงวิชาการ ด้านต่างๆเช่น วิทยาศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา คณิตศาสตร์ เป็นต้น

ผมมีข้อเสนอว่า เราอาจใช้คำแยก 2 กรณีนี้ได้ คือ หากรู้ในภาษาที่เรียกว่าการรู้ (knowing) หากรู้ในระบบภาษาที่เรียกว่าความรู้ (knowledge) การรู้ เป็นเรื่องเฉพาะบุคคล อาจตายไปพร้อมๆกับเจ้าตัว แต่หากก่อนตายเจ้าตัว ถ่ายทอดให้คนอื่นไ้ผ่านภาษา สิ่งนั้นก็เป็ความรู้ ความรู้เป็นของสาธารณะ ไม่ตายไปกับเจ้าของแน่นอนเพราะฝากคนอื่นไว้ในรูปแบบข้อความแล้ว

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์, E-mail. kitti_phat2525@hotmail.com

ความจริงนอกภาษาแบบนี้ทางปรัชญาเรียกว่า reality ความเป็นจริง นอกจากความจริง ประเภทที่เรียกว่า ความเป็นจริง (reality) นี้ยังมี ความจริงอีกแบบหนึ่ง ที่ภาษาปรัชญาเรียกว่า Truth ความจริง แบบนี้เกี่ยวข้องกับภาษา หรือกล่าวให้ตรงที่สุด คือ เป็นความจริง ที่แต่เดิม มีสภาพเป็น Reality แล้วก็มีคนบางคนไป รู้จักเข้า (มี personal knowing of reality) เห็นว่ามีประโยชน์ อยากให้คนอื่น เห็นตามที่ตนได้รู้เห็นจริงจริง ห่อ เอามาฝาก ของที่ใช้ห่อความเป็นจริงนั้น ไม่ใช่กระดาษแต่คือภาษา ความเป็นจริงที่ถูกบรรจุ ลงในหีบ ของภาษา ในวงการปรัชญา ความจริง Truth และการรู้ความจริงแบบนี้เราเรียกว่าความรู้ ที่เรียกในวงการปรัชญาว่า knowledge.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สรุปพบว่า มีคำอยู่ 4 คำ คือ knowing knowledge, reality และ truth 4 คำนี้จับเป็นคู่กันได้ 2 คู่คือ knowing คู่กับ reality และ knowledge คู่กับ truth.

2.2 บทที่สอง อาณาเขตของความรู้

สรุปเนื้อหาในบทที่นี้ได้ว่า อาณาเขตของความรู้ ความรู้ ในโลกนี้ มีอยู่ 2 ชนิดเท่านั้น คือความรู้เชิงประจักษ์ กับความรู้ทางคณิตศาสตร์ ดังนั้นอะไรก็ตามแต่ ที่ไม่สามารถ จัดเข้าในความรู้ 2 ชนิดนี้ สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ความรู้ ตามทัศนะของ A.J.Ayer . มีนักปรัชญาพวกหนึ่ง ยุโรป ชาวเยอรมัน และออสเตรีย ได้จัดตั้งชมรมปรัชญา และวิทยาศาสตร์ขึ้น เรียก ว่า The Vienna Circle. นักปรัชญา พวกนี้ มีชื่อในเรื่อง ที่พยายาม จะเสนอว่า ความรู้คืออะไร เหตุผลที่นักปรัชญาเหล่านี้เสนอ ก็เหมือนที่เราพิจารณาผ่านมาแล้ว โดยเสนอว่า ความรู้ต้องมีคุณสมบัติสำคัญ คือ ตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ แนวคิดนี้ว่าไปแล้ว ไม่ใช่ของใหม่อะไรเลย เพราะ ก่อนหน้านี้ มีนักปรัชญาอย่างเช่น John Lock, David Hume และ George Berkeley เป็นต้น

ความคิดของนักปรัชญา เรียกชื่อกัน โครงการปรัชญาว่า Empiricism ไทยแปลว่า ประสบการณ์นิยมบ้าง A.J.Ayer เสนอความคิดว่า ข้อความใดตาม ที่จะผ่านการประเมิน โดยเขาว่าเป็นความรู้ จะต้อง

1. ทดสอบได้ด้วย กระบวนการทาง ประสาทสัมผัส
2. หรือไม่ก็เป็น ข้อความ ที่เป็นผลมาจาก กระบวนการนิรนัย ในทาง ตรรกวิทยา หรือ คณิตศาสตร์ การตรวจสอบความจริง ทางคณิตศาสตร์ หรือ ตรรกวิทยา ไม่ต้องไปดูของจริง บางทีก็ดูไม่ได้เพราะ เกี่ยวข้องกับ จำนวนหลายล้านล้าน

สรุปว่า ตามทัศนะของนักปรัชญากลุ่ม 1 ที่เรียกชื่อในวงการปรัชญาตะวันตกว่า positivism (เช่น logical positivism, empiricism, logical empiricism) ความรู้ บางอย่างเท่านั้นเองในสากลโลกนี้

1. ความรู้ที่ได้มาด้วยกระบวนการ วิธีสังเกตด้วย เราเรียกวิธีดังนี้ว่าอุปนัย
2. ความรู้ที่ได้มาด้วยกระบวนการวิธีใช้เหตุผลล้วน ๆ ไม่ต้องใช้ประสาทสัมผัสไปสังเกต หรือ สอดส่องดูอะไรเลย วิธีการดังกล่าวนี้เรียกว่านิรนัย

นักปรัชญาแบบแรกและยืนยันความรู้ว่าแบบที่พวกคน แสวงหาอยู่สูงกว่า เราเรียกชื่อกันในทางปรัชญาว่า นักประสบการณ์นิยม (empiricist) ส่วนพวกที่เห็นว่า ความรู้ ที่ดี ต้องมั่นคง เลียงไม่ได้ เลยไม่ใช่ประสาทสัมผัส เป็นรากฐานของการแสวงหาความรู้ เพราะเห็น ว่า สังเกตได้ ความรู้มาแล้ว ข้อมูลก็เปลี่ยนได้ ที่ยืนยันว่าจริงวันนี้ วันหน้าก็อาจเท็จ ความรู้ไม่ควร เป็นอย่างนั้น แต่ควรยืนยันเป็นอมตะ เมื่อคิดอย่างนี้ก็หันมาใช้หลักการนิรนัยด้วยเหตุผลแทน พวกนี้เราเรียกชื่อในวงการปรัชญาว่านักเหตุผลนิยม(rationalist) พุทธศาสนา เป็นศาสนา ที่นิยม ทางสายกลาง หรือไม่ตื้อร้อน เอาความคิดของตนเป็นที่ตั้ง ความคิดของตนเอง จุดยืนของตนเอง มี แน่และมั่นคงด้วย พระพุทธเจ้า เราพิจารณาสิ่งต่างๆ รวมทั้งความคิดอ่านของคน ที่ คิดไม่เหมือน เรา ด้วยใจที่ละเอียดอ่อน และมี เมตตา ผมคิดว่า แม้พระพุทธเจ้า จะทรงมีทัศนะทางญาณวิทยา positivist ตามที่ ศาสตราจารย์ไวท์เฮดว่ามา แต่นั่นก็เป็นหลักการไป ในรายละเอียดผมเชื่อว่า พระพุทธเจ้าทรงมีท่าทีที่อ่อนโยนละมุนละม่อม

2.3 บทที่สาม แนวคิดทางด้านญาณวิทยาของพุทธศาสนา

สรุปเนื้อหาในบทนี้ได้ว่า ความยากประการหนึ่งในการศึกษาพุทธปรัชญาในเรื่องใด ๆ ก็ตามแต่คือ พุทธศาสนามีเนื้อหา มาก มีคนเกี่ยวข้องในแง่ที่เป็นผู้เสนอความเห็นในนามพุทธ ศาสนามากและความเห็นเหล่านี้หลายอย่างแตกต่างกันตามนิกายของผู้ที่ให้ความเห็น ประเด็นนี้ ผู้เขียนจะได้นำพระสูตรที่ชื่อว่า “กาลามสูตร” มาสกัดเอาสิ่งที่เรียกว่า ทัศนะทางญาณวิทยาของ พระพุทธเจ้าออกมา

กาลามสูตร มีอยู่ 10 อย่าง ต่อไปนี้

1. ท่านทั้งหลาย ได้ยึดถือ ตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา
2. อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบ ๆ กันมา
3. อย่าได้ ยึดถือ โดยตื่นข่าวว่า ยินว่าอย่างนี้
4. อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา
5. อย่าได้ยึดถือโดยเดาเอาเอง
6. อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน
7. อย่าได้ยึดถือโดยตรึกตามอาการ
8. อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับที่ฐิฐิของตน
9. อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรเชื่อได้
10. อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา

โดยภาพรวมเราจะเห็นว่าคน โดยทั่วไป มี แนวโน้มที่จะเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นความรู้หรือความจริงเพราะสาเหตุ ต่างๆ ที่ทรงยกสาเหตุที่สำคัญ ๆ มา 10 อย่าง นับ จากเรื่องพื้นฐานๆ ที่จริงๆ เราไม่ควรให้ค่าหรือราคา แต่ มหาชน ที่เป็นชาวบ้านธรรมดาโดยทั่วไปก็มักไม่เฉลียวใจสงสัย

หลักกาลามสูตร 10 อย่างข้างต้นนี้มีคนรู้จักมาก แต่ในความเป็นจริงหลัก ทั้ง 10 นี้ ยังไม่ได้บอกว่า พระพุทธเจ้าทรงมีทัศนคติทางญาณวิทยาเป็นอย่างไร เป็นเพียงหลักที่บอกว่าทรงไม่ เป็นอะไรเท่านั้น

ตรงกันข้ามเราแต่ละคนจะต้องอาศัยตนเองในการวินิจฉัยความจริง ที่จริงเรื่องนี้ ในทางตรรกวิทยาเข้าใจได้ง่าย

ชาวกาลามะทูลขอหลักวินิจฉัยความจริง พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการพึ่งพาตนเอง ตามพุทธวจนะที่ว่า ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน บางศาสนาในอินเดียสมัยนั้น และ ในโลกสมัยนี้ สอนว่า มนุษย์พึ่งพาตนเองได้ในบางเรื่อง ที่เป็นเรื่องเล็กๆน้อยๆ อันไม่เกี่ยวกับเรื่องความรอดพ้น แต่หากมนุษย์อยากหลุดพ้นจาก สภาพที่ถูกกำหนดไว้เช่น เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ หรือ อยู่ในห้วงแห่ง บาป ที่บรรพบุรุษของเราได้สร้างไว้เป็นมรดกของเรา มนุษย์ต้องเชื่อมั่นในพระเจ้าเป็นเจ้า ในแนวทางปรัชญาศาสนา ความเชื่อเช่นนี้มีเหตุผลอธิบายได้ในแนวทางหนึ่ง

แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงเดินไปในแนวทางนั้น ทรงเชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถ ที่จะพึ่งพาตนได้ในทุกเรื่อง รวมทั้งเรื่องที่ใหญ่ที่สุดคือเรื่องความหลุดพ้นจากทุกข์ อันแนวคิดเรื่อง salvation แบบพุทธศาสนา

ความเชื่อที่ว่า ตกลงมนุษย์พึ่งพาตนเองได้จริงหรือไม่ นี่เป็นปริศนาหากไม่มี ก็จะเป็นความเชื่ออยู่อย่างนั้นตลอดไป พระพุทธเจ้าตรัสว่าตน ของตนไม่ยก ใครๆก็พูดอย่างพระองค์ได้

แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า พูดอย่างนั้นแล้ว พิสูจน์ อย่างไร พื่อความต่อมาในกาลามสูตรคือวิธี พิสูจน์ว่า

1. เมื่อเราไม่เชื่อสื่อกลางระหว่างเรากับสิ่งที่เราจะตรวจสอบหาความจริง เราจะเชื่ออะไร

2. เชื่อตนเอง จงตรวจสอบด้วยตนเอง

3. ตรวจสอบอย่างไร ตรวจสอบว่า

ก. อุกุศลมูล 3 ตัวคือความโลภความโกรธและความหลง เมื่อเกิดขึ้นกับเราแล้วเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษ

ข. อุกุศลมูล 3 ตัวคือความไม่โลภไม่โกรธและไม่หลงเมื่อเกิดขึ้นกับเราแล้วเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษ พระพุทธองค์ทรงท้าทายให้เราหาตัวอย่างในชีวิตเรามาแย้งเลยว่า เป็นอย่างไร ชีวิตเรา เป็นอย่างไร

กล่าวสั้น ๆ คือ คนที่ ละชั่วทำดีแล้ว

ก. ในทางกายภาพ

1. ถ้าชาติหน้ามีจริง ชีวิต ในชาติหน้าเขาก็ต้องดี
2. ถ้าชาติหน้าไม่มีจริง เขาก็ดีแล้วในชาตินี้และมีความสุขสงบแล้วไม่มีอะไรต้องเสีย

ข. ในทางจิตใจ

3. ขณะนี้เราไม่ใช่คนชั่ว หากผลกรรมมีจริงจะเกิดความเลวร้ายกับชีวิตเรา ในปัจจุบัน หรือในชาติหน้าได้อย่างไร

4. ขณะนี้เราไม่ใช่คนชั่ว พูดว่าผลกรรมไม่มีจริงเราไม่ต้องไปรับผลกรรมของการชั่วในชาติหน้าก็ชาติหน้าไม่มีและในชาตินี้ เรากีย่อมมีแต่สุขไม่มีอะไรต้องกังวลเคารพตนได้ แม้ลูกนี้จะปราศจากกฎแห่งกรรมที่จะให้คุณให้โทษมนุษย์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้าก็ตาม

ไม่ได้รับยืนยันว่าชั้นๆ มีหรือไม่มี เพราะความมีอยู่ของชาติหน้าเป็นเรื่องผลการตรวจสอบด้วยอายตนะ วิสัยของพระพุทธเจ้า จะไม่สอนสอนสิ่งที่ เป็น ไปไม่ได้

ทฤษฎีความรู้ ของพระพุทธเจ้ามี เฉพาะมากแพ้วทางปรัชญา เป็นเรื่องปกติ ธรรมดาไม่ ที่หวังว่าที่ 4 นั้นดีหรือไม่ดี สอนแนวคิดที่เฉพาะนี้ กำหนด โดยจุดประสงค์หลัก ของพระพุทธศาสนา เสด็จออกบวช เพื่อหาทางพ้นทุกข์ ไม่ทรงออกบวช เป็นนักปรัชญา มี นักวิชาการทางด้านพุทธศาสนาทางท่านเสนอ ว่าญาณวิทยาของพระพุทธเจ้าเป็นแบบ ประสบการณ์นิยม ในภาพกว้าง ผมเห็นด้วยกับท่านผู้นี้ แต่ในรายละเอียด ผมคิดว่ามีอะไรที่ จะต้องวิเคราะห์เพิ่มเติมมาก ปรัชญาประสบการณ์นิยม เป็นยี่ห้อใหญ่ จัดอยู่ในกลุ่มนี้ผมคิดว่าไม่ ผิด เพราะเท่าที่เห็นในกาลามสูตร ให้เราหลีกเลี่ยง 10 อย่างนั้นบ้างอย่างเป็นทางการหา ความรู้แบบที่พวกเหตุผลนิยมใช้ เราพูดได้ในเบื้องต้นว่าญาณ วิทยาของพระพุทธเจ้าไม่ใช่แบบ เหตุผลนิยม แต่การจัดแนวคิดของพระองค์ว่าเป็นประสบการณ์นิยมนั้นมีเงื่อนไขไม่น้อยที่เรา จะต้องสะสางเพื่อให้เห็นว่าแนวคิดบางอย่างของพระองค์ไม่เหมือนกับแนวคิดของนัก ประสบการณ์นิยมที่เด่น ๆ บางคน เช่น John Locke , David Hume, George Berkeley.

2.4 บทที่สี่ ปัญหาของประสบการณ์นิยม

สรุปเนื้อหาในบทนี้ได้ว่า แนวคิด ทางญาณวิทยาหลัก ๆ ในโลก มี 2 แบบ

แบบที่ 1 เชื่อว่าความรู้จะต้องตรวจสอบได้ แนวคิดนี้เรียกชื่อในวงการปรัชญาว่า ประสบการณ์นิยม empiricism อีกแบบหนึ่งเชื่อว่าความรู้ที่อิงกับ อายตนะไม่มั่นคง เปลี่ยนแปลงได้ และเราสงสัยได้ว่าที่รับรู้ั้นตรงกับความเป็นจริง เพียงใด จึงเสนอความคิดว่า ที่มาของความรู้ ในวงการปรัชญา เรียกว่าเหตุผลนิยม nationalism

จากการวิเคราะห์กาลามสูตรผมเชื่อว่าพระพุทธเจ้าไม่ใช่นัก เหตุผลนิยม หากจะมีสำนักปรัชญาที่ใกล้เคียง กับสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ น่าจะเป็นประสบการณ์นิยม แต่ประสบการณ์นิยมก็มีหลายแบบ แบบที่คิดสุดโต่งมากๆ มาจนถึง แบบที่ประนีประนอม

ทัศนะทางญาณวิทยาของพระพุทธเจ้าคล้ายทัศนะของค่านที่ เสนอว่า สิ่งที่มีอยู่ในโลกนั้นแบ่งเป็น 2 คือ noumena กับ phenomena ขอให้ถูก ก็คือ จริงๆนั้น โลกก็มีอยู่โลกเดียวนี้แหละ ไม่ถูกก็คือจริงๆนั้น โครเดียวนี้แหละ สมมติว่าเรากำลังนั่งกินส้ม ผลส้ม ปรากฏต่ออายตนะของเราคือสิ่งที่มีรูปร่างกลมแป้น เปลือกสีส้ม กลิ่นเป็นแบบนี้ ทั้งหมดที่กล่าวมาคือส้มที่อยู่ ในรูปของสิ่งที่ปรากฏแก่การรับรู้ของเรา เนื่องจากเราทราบว่ามีของชิ้นเดียวกัน มองโดยคน และสัตว์อื่นอาจไม่เหมือนกัน

สรุปความว่า เราอยู่ในโลก หรือในจักรวาลทางกายภาพเดียวกัน แต่สิ่งที่สามารถรับรู้ โลกได้ ไม่มีเพียงคนเท่านั้น สิ่งอื่นๆก็สามารถรับรู้ มากพอที่จะบอกเราว่า เรากับสิ่งอื่นๆ เช่น หมารับรู้ โลกต่างกันก็แปลว่าโลกตามที่ปรากฏแก่อายตนะนั้นในการรับรู้ของคนก็อย่างหนึ่ง

ในทางตรรกวิทยา เราไม่มีหลักสำหรับบอกว่าใครเห็นโลกตามที่เป็นจริงมากกว่ากัน โลกที่นักประสบการณ์นิยมบอกว่า คือที่มาของความรู้ก็เป็นโลกตามที่คนมองเห็น โลกตามที่ เป็นแบบนั้น ค่าน เรียกว่า noumena ส่วนโลกที่ปรากฏในการรับรู้ของสิ่งที่มีประสาทสัมผัสเรียกว่า phenomena ถ้ามว่าค่านรู้ได้อย่างไรว่ามีโลกที่อยู่ ฟันอายตนะนั้นตอบว่าไม่ได้เห็น คิดเอา และที่คิดนี้ก็คิดด้วยเหตุผล ฟันๆ ธรรมดาๆ ที่คนทั่วไปก็คิดออก คือ หากมีอะไร เราจะเห็นอะไรได้ ดังนั้นที่เห็นก็แปลว่าต้องมีอะไรอยู่ก่อน ส่วนอะไรที่ว่ามันจะเป็นอะไรไม่รู้ รู้แต่ว่าเมื่อมันปรากฏ มันหน้าตาอย่างนี้ สี กลิ่นรสอย่างนี้ สัมที่เรากำลังปลอกกินอยู่

พระพุทธเจ้าทรงยอมรับว่ามีโลกอยู่ฟันอายตนะของมนุษย์และสิ่งที่มีอายตนะอื่นๆ หรือไม่ เรื่องนี้น่าสนใจค่าน กล่าวว่ โลกที่อยู่ฟันอายตนะของเรานี้เป็น thing in themselves คือมีอยู่โดยตัวมันเอง ไม่เกี่ยวกับว่า จะมีใครไปเห็นมัน และเมื่อเห็นแล้วจะเป็นอย่างไร

พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักคิดที่ละเอียดรอบคอบและเข้มงวดในเรื่องหลักการมาก พระองค์ทรงไม่ยืนยันว่ามี a thing in themselves แบบค่าน.

กล่าวให้ชัดเจนไปกว่านั้นคือทรงเป็นนักคิดในแนวเป็น Phenomenalist โดยเฉพาะ โลกที่ปรากฏแก่อายตนะ โลกที่อยู่เบื้องหลัง อายตนะไม่ทรงพูดถึง

พระพุทธเจ้าทรงยึดหลักกาลามสูตรที่ว่าอะไรที่จะได้ไม่มันคั้นไม่ตายอย่ายืนยันอะไร ทั้งนี้ว่าไปแล้วสิ่งที่ค่านเสนอนั้นไม่ถึงขั้นว่าเป็นความรู้ เพราะตรวจสอบไม่ได้ จึงเป็นความเชื่อทางปรัชญาของค่านเอง

หลักอทิปปัจจายตาของพระพุทธเจ้านั้นใช้กับโลกแห่งปรากฏการณ์เท่านั้น เพราะอะไรหรือก็เพราะโลกนอกจากที่ปรากฏแก่อายตนะของเราตาม คำสอนดั้งเดิมของพระพุทธเจ้าไม่มี ความหมายคือพูดถึงได้ แต่ไม่รู้ว่าจะตรวจสอบอย่างไร

2.5 บทที่ห้า ปัญหาของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

ความรู้ในทางวิทยาศาสตร์นั้นมีอยู่ 2 ชนิดคือ ความรู้ที่อยู่ในรูปของ “กฎ” (Scientific law) กับความรู้ที่อยู่ในรูปของ “ทฤษฎี” (Scientific theory) ในวิชาประวัติศาสตร์ทางตะวันตกมักเขียนกันว่า อาริสโตเติลเป็นนักวิทยาศาสตร์คนแรกๆ ของโลก วิทยาศาสตร์คือกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ใช้อายตนะของมนุษย์เป็นหลัก ไม่ใช่เหตุผลแบบที่อาริสโตเติลใช้ กาลิเลโอก็คือผู้ให้กำเนิดวิธีการทางวิทยาศาสตร์ สมัยนี้แม้ในวงการวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ จะมีความคิดหลากหลายเกี่ยวกับประเด็นที่ว่า อะไรคือแก่นของความเป็นวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ แต่โดยภาพรวม เราก็รับกันว่า

1) วิทยาศาสตร์กับคณิตศาสตร์เป็นระบบการแสวงหาความรู้สองอย่างที่สำคัญของมนุษย์ และสองระบบนี้ต่างกัน มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนที่ไม่เหมือนกัน ไม่อย่างนั้นเราจะแยกว่าสองระบบนี้เป็นคนละระบบไม่ได้

2) ความต่างกันอยู่ที่วิทยาศาสตร์ใช้ประสาทสัมผัสเป็นเครื่องมือหลักในการหาความรู้ และความรู้ที่วิทยาศาสตร์แสวงหาคือความรู้เกี่ยวกับโลกกายภาพอันได้แก่โลกที่ปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ วิทยาศาสตร์ไม่ได้ศึกษาโลกนามธรรม ที่นักปรัชญาจำนวนหนึ่งเชื่อว่าอยู่เบื้องหลังโลกกายภาพ ส่วนคณิตศาสตร์นั้นไม่ใช่ประสาทสัมผัสในการสร้างความรู้ แต่ใช้การคิดล้วนๆ และความรู้ทางคณิตศาสตร์ก็ไม่เกี่ยวกับโลกกายภาพ หากแต่เกี่ยวกับสิ่งที่จิตมนุษย์สมมติขึ้นเช่น ตัวเลข และความสัมพันธ์ในเชิงกฎเกณฑ์ระหว่างสิ่งสมมติเหล่านี้

3) แต่ในการสังเคราะห์สิ่งที่สังเกตเห็นด้วยอายตนะขึ้นเป็นระบบความรู้ วิทยาศาสตร์ อาจใช้ภาษาคณิตศาสตร์เพื่อแถลงว่าผลของการสังเกตโลกธรรมชาติทำให้พบกฎบางอย่างในธรรมชาติ กฎเหล่านี้จะเข้าใจได้ง่ายหากแสดงผ่านภาษาคณิตศาสตร์ เช่น สมการดังของไอน์สไตน์

แนวคิดของกาลิเลโอต่อมากลายเป็นจารีตในทางวิทยาศาสตร์ต่อมาเราเรียกว่า วิทยาศาสตร์แบบนี้ว่า “วิทยาศาสตร์คลาสสิก” (Classical science)

ในทางปรัชญาวิทยาศาสตร์ กำหนดกันว่า ความรู้ใดก็ตามในทางวิทยาศาสตร์ หากประกอบด้วยข้อความจะบางส่วนหรือทั้งหมดที่พูดถึงสิ่งที่ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส เราจะเรียกความรู้พวกนี้ว่า “ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์”

ปัจจุบัน วิทยาศาสตร์ได้ก้าวเข้ามาสู่ยุคใหม่ที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เส้นแบ่งระหว่างวิทยาศาสตร์ยุคเก่า (Classical science) กับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (Modern science) อยู่ที่ ความรู้ในวิทยาศาสตร์สมัยเก่ามักจะถูกอยู่ในรูปกฎ ส่วนความรู้ในวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มักอยู่ในรูปของทฤษฎี ที่แบ่งอย่างนี้อาจไม่เด็ดขาดเสียทีเดียว

โดยสรุป ปรัชญาประสบการณ์นิยมอย่างเคร่งครัดไม่มีอิทธิพลต่อวิทยาศาสตร์

2.6 บทที่หก บทบาทของประสาทสัมผัสในทัศนะของพุทธศาสนา

ในกาลามสูตร เมื่อพระพุทธองค์ตรัสว่า อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อของสืออย่างนั้นแล้ว ก็ทรงเสนอให้ชาวกาลามะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ทรงยกตัวอย่างสิ่งที่แน่นอนและชี้ชัดในตัวเอง (Certain and self-evident) ว่ากุศลและอกุศลเมื่อเกิดในชีวิตเราแล้ว สิ่งที่จะตามมาคืออะไร ระหว่างความสุขและทุกข์ คำตอบคือ เท่าที่เราสังเกตด้วยอายตนะ ไม่มีเลยที่อกุศลมูลจะนำความสุขมาให้ มีแต่นำความทุกข์มาสู่เรา

จุดเริ่มต้นของพุทธศาสนาจากการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ความคิด ซึ่งความคิดนี้ เป็นการผสมผสานกันระหว่างการสังเกตเก็บข้อมูลที่มีอยู่ในโลกกายภาพก่อนจากนั้นก็เอาข้อมูลเหล่านั้นมาไตร่ตรองหาสาระที่เป็นแก่นแท้ของมัน คนในโลกล้วนแต่เคยเห็นของที่เป็นคู่ตรงข้ามกัน

ตามการจัดระบบความรู้ในพุทธศาสนา ความรู้มีสามลักษณะ หนึ่งรู้จากการอ่านหรือฟังคนอื่น (สุดมยปัญญา) สองรู้จากการใคร่ครวญเพิ่มเติมด้วยตนเอง (จินตามยปัญญา) และสามรู้เองที่ความรู้นั้นได้หลอมรวมเข้ากับชีวิตและมีผลเป็นความงอกงามจริงๆ ของชีวิต (ภาวนามยปัญญา)

พระพุทธเจ้าไม่สอนให้สนใจว่า เวลาที่เราใช้ความคิด เกิดอะไรขึ้นในสมองหรือจิตใจของเรา แต่ทรงให้เรา รู้จักที่จะใช้ความคิดอย่างที่จะทำให้เราได้ประโยชน์ ซึ่งประโยชน์ตามทัศนะของพระองค์ก็มีได้หลายแบบ เช่น ประโยชน์ทางวัตถุ ประโยชน์ทางจิตใจ เป็นต้น

ท้ายที่สุดแล้วพุทธศาสนาก็มีแนวทางในการแสวงหาความรู้ของตนที่ชัดเจนมาก แนวทางที่ว่านี้คือ ความรู้ที่ควรค่าแก่การแสวงหาจะต้องเกี่ยวกับการทำให้ชีวิตเราดีขึ้นในทางจริยธรรม พุทธศาสนาเสนอว่า หัวใจของจริยธรรมแบบพุทธมีอยู่เรื่องเดียวเท่านั้นคือ การทำให้ความทุกข์ในชีวิตค่อยๆ ลดลงจนไม่มีโดยสิ้นเชิง

2.7 บทที่เจ็ด ความรู้กับจริยธรรม

พระพุทธเจ้าทรงเป็นนักคิด ที่ตระหนักดีว่ามนุษย์และสิ่งที่มีอายตนะอื่นเช่น สัตว์และพืชถูกสภาพให้ตรึงติดอยู่ในคุกแห่งอายตนะนี้ อันนี้เป็นความจริงที่เราต้องยอมรับและไม่ต้องเสียเวลาที่จะหาทางต่อกรเพื่อเอาชนะเลย

ทำไมพระพุทธเจ้าทรงสอนให้เราับความจริงเรื่องนี้ คำตอบเพื่อว่าเราจะได้ไปสนใจจัดการของที่จัดการได้

พระพุทธเจ้าชวนให้เรามองโลกและตัวเราเองอย่างนี้ คือปล่อยให้กระแสของสิ่งที่ปรากฏไหลผ่านเข้ามา อะไรที่จัดการได้ในทางที่ดีขึ้นได้ก็จัดการ หากจัดการไม่ได้ก็ทำใจว่าทำอะไรไม่ได้ ไม่รู้สีกว่ามี “ตัวกู” และ “ของกู” ทั้งนี้เราต้องเตือนตัวเองอยู่เสมอว่า โลกนั้นที่เป็นก่อนเป็นขึ้นจริงๆ มีอยู่นอกเหนือการรับรู้ของเราหรือไม่ เราไม่ทราบไม่มีทางทราบ ไม่มีใครทราบ แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ตามเพราะเราออกจากอายตนะไม่ได้ ต่อให้ออกได้(ซึ่งไม่จริง) ออกไปก็รับรู้

อะไรไม่ได้ โลกที่เรารับรู้ ซึ่งตัวเราเองก็เป็นส่วนหนึ่งของมัน นี่มีบางสิ่งที่มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดทุกข์แก่เรา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาสำหรับคนจำพวกหนึ่งที่อยู่สื่อกว่าการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ถูกบังคับให้ต้องเป็นทุกข์

พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจเรื่องนี้ในตอนท้ายๆ ของชีวิตการแสวงหาทางพ้นทุกข์ของพระองค์ และผมเชื่อว่าที่ทรงยุติการแสวงหาก็คเพราะทรงมั่นใจว่า ความจริงเรื่องใจคือหัวใจของโลกและชีวิตเป็นความจริงที่หนักแน่นมาก ดังที่ตรัสกับเทพบุตรว่า “เราพูดถึงเรื่องโลกและความดับของโลกภายในร่างกายที่ยาวๆ ประกอบด้วยความรู้และความคิดนี้เท่านั้นแหละ”

การใช้ชีวิตอย่างมีสติ ปัญญา แบบพุทธนั้นสามารถทำได้พร้อมๆ กับการทำมาหากินอยู่แล้ว

3. จุดเด่นและจุดด้อยของหนังสือเล่มนี้

3.1 จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้

การใช้ภาษาที่เรียบง่ายในการสื่อแสดงความคิด มีการเชื่อมโยงทั้งแนวคิดปรัชญา ตะวันตกเพื่อสื่อสารให้เห็นประเด็นให้มีความชัดเจนมากขึ้นว่าพุทธศาสนามีทัศนะทางปรัชญาในประเด็นนั้นๆ อย่างไร และมีการยกตัวอย่างประกอบ ทั้งยังยกเนื้อหาในพระสูตรมาสนับสนุนความคิดเห็นให้มีความเด่นชัดมากขึ้น

3.2 จุดด้อยของหนังสือเล่มนี้

1. หนังสือเล่มนี้ ขาดการอ้างอิงในเชิงเอกสารอย่างครบถ้วนเพื่อที่จะสามารถสืบค้นเพิ่มเติมว่าใช้เอกสาร หนังสืออะไร และอย่างไร

2. ผู้เขียนใช้การเล่าเรื่อง โดยเน้นประเด็นปัญหาที่สำคัญๆ ทั้งยังมีการโยงเชื่อมกับทัศนะทางด้านปรัชญา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น ทำให้มีความยากในการจับประเด็นว่าอยู่ตรงไหนอะไรสำคัญและไม่สำคัญ

3. หนังสือเล่มนี้แม้ว่า ผู้เขียนจะปรารถนาเบื้องต้นว่า เป็นการนำเสนอพุทธปรัชญา แต่ขณะเดียวกันได้ใช้เครื่องมือหรือวิธีการทางด้านปรัชญาตะวันตกมาเป็นเครื่องมือมาก ทำให้ตั้งคำถามได้ว่า ความเป็นพุทธปรัชญานั้นอยู่ที่ไหน แตกต่างมากน้อยอย่างไรระหว่างปรัชญาตะวันตกหรือไม่อย่างนั้น อาจกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาไม่มีอยู่เพียงแต่อาศัยอยู่ในกรอบความคิดของปรัชญาตะวันตกเท่านั้น

4. ข้อเสนอแนะของผู้เขียนวิจารณ์

ในทัศนะของผู้เขียนวิจารณ์เห็นว่า พุทธปรัชญากับญาณวิทยานั้นหากมีการเชื่อมโยงในประเด็นเรื่อง อภิปัญญา 6 เข้ามาด้วย อาจทำให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น หรือทำให้เห็นภาพกว้างๆ

ของพุทธปรัชญากับญาณวิทยามากยิ่งขึ้นก็เป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตามในที่นี้ผู้เขียนวิจารณ์เห็นว่า ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ได้พยายามปฏิเสธ(ตัด)ประเด็นนี้ออกไป แม้ว่าผู้เขียนหนังสือเล่มนี้จะอาศัยรากฐานความคิดเรื่อง आयตนะหรือผัสสะและประเด็นเรื่องจิต(ใจ) เข้ามา แต่อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของผู้วิจารณ์หนังสือนี้เห็นว่า หากมีการเพิ่มประเด็นวิเคราะห์เรื่องอภิญญา 6 เข้ามาด้วย อาจทำให้หนังสือเล่มนี้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม อาจเป็นไปได้ว่า ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้เห็นว่า ประเด็นเรื่อง อภิญญา เป็นประเด็นทางด้านอภิปรัชญา หรือเป็นผลอันเกิดจากอายตนะ และเรื่องจิตซึ่งก็อาจจะเป็นไปได้ หรือไม่ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้อาจมีการเพิ่มประเด็นนี้เข้าไปในหนังสือเล่มต่อไปซึ่งอาจตรงมากกว่าก็เป็นไปได้ในอนาคต (คือหนังสือ พุทธปรัชญากับอภิปรัชญา)

เอกสารอ้างอิง

สมภาร พรมทา. พุทธปรัชญากับญาณวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.